

The Historical Content of the Qajar Press

Mohammadreza Haji-Aghababayi¹, Mobina Mahmoudian²

1. Corresponding Author, Associate Professor of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran, Email: hajibaba@atu.ac.ir
2. M.A. Student in Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: mobina_mahmoudian@atu.ac.ir

Article Info	Abstract
Article Type: Research Article	<p>Since the emergence of newspapers in Iran, the publication of historical materials has constituted one of their most prominent thematic domains. Historical content in the press reflects prevailing societal attitudes toward the past and its interpretive frameworks. Employing a descriptive–historical approach, the present study seeks to identify and classify the historical content published in Iranian periodicals from their inception to the end of the Qajar era. An examination of 226 periodicals from the Qajar period identifies 227 items of historical content, a finding that highlights the significant presence of historical writing within the press discourse of the time. At a historical juncture marked by emerging political and intellectual transformations, the press assumed an educational and reform-oriented role, and history functioned as an effective instrument for promoting public awareness and legitimizing political and social reforms. The rearticulation of the historical past was conceived as a strategy for consolidating national identity and responding to external threats. By foregrounding historical heritage, periodicals actively contributed to the construction of cultural cohesion. Furthermore, the appeal of historical subjects enhanced readership and strengthened the economic viability of the press. Taken together, these factors enabled the Iranian press of the Qajar era to generate a wide and diverse range of historical content and to exert a formative influence on the shaping of collective historical memory.</p>
Article History: November 25, 2025	
In Revised Form: February 2, 2026	
Accepted: February 24, 2026	
Published Online: June 5, 2026	
Keywords: Qajar-era press; historical content; serialized publication	

Cite this The Author (s): Mahmoudian, M., Haji-Aghababayi, M., (2026). The Historical Content of the Qajar Press. Historical Sciences Studies, Vol.18, No 1, Serial No.41 –Spring- Summer: (279-294). <https://doi.org/10.22059/jhss.2026.406919.473874>

Publisher: University of Tehran Press.

© Author(s) retain the copyright. Mohammadreza Haji-Aghababayi, Mobina Mahmoudian

DOI: <https://doi.org/10.22059/jhss.2026.406919.473874>

1. Introduction

Journalism in Iran, like many phenomena of the modern era, emerged from within the transformations of the Qajar period and quickly became one of the most influential elements in the political, social, and cultural developments of this era. Although the first steps in this field were taken with the publication of publications such as "Kaghaz-e Akhbar" (1253 AH / 1837 AD), what made this new phenomenon enduring in Iran's history was its unparalleled role in transmitting modern concepts, public education, and shaping public opinion. The Qajar press was not only a comprehensive mirror reflecting Iranian society's encounter with Western civilization but was also an active agent in directing these transformations. From the official court reports in "Vaqa'ye'-e E'ttefaqiyyeh" to the critical and reformist articles of the Constitutional period press, all indicate that the Qajar press traversed a tumultuous path from mere information dissemination towards political critique and social awareness-raising. This transition from state-run journalism to independent and private press provides a fascinating and instructive narrative of the intersection of tradition and modernity, power and freedom, and knowledge and ignorance within the context of contemporary Iranian history. Examining the evolution of the press during this era, three distinct stages can be identified. First, the period of official and state-run newspapers, published with the aim of informing courtiers and government officials. "Vaqa'ye'-e E'ttefaqiyyeh," published by order of Amir Kabir in 1267 AH (1851 AD), is a prime example of this period. This newspaper, inspired by the Ottoman "Takvim-i Vekayi," was more of an official bulletin reflecting court events and government appointments than a modern public media outlet. During the Naser al-Din Shah era, even as the number of state-run newspapers increased to four, their content remained limited to official news, and government employees were compelled to purchase them; otherwise, the subscription fee would be deducted from their salaries. This practice shows that at this stage, the press lacked inherent legitimacy and appeal for the general public and was distributed through coercive means. The second stage began with the emergence of semi-independent and reformist publications in the late Naseri period. Newspapers such as "Vaqa'ye'-e 'Adliyyeh," "Ruznameh-ye Nezami," and "Merrikh," although still published under the shadow of the government, showed signs of indirect critique and an emphasis on concepts such as civilization, rule of law, and knowledge. Mirza Hossein Khan Moshir od-Dowleh, who himself was angered by comparing Iran's newspapers with those of Istanbul, was among the supporters of this gradual transformation. However, due to their short lifespans and lack of public reception, these journals failed to create a fundamental change in the culture of reading newspapers. The third and most important stage coincided with the reign of Mozaffar ad-Din Shah and the constitutional movement. It was during this period that private and independent press first found an opportunity to emerge, and "Tarbiyat," managed by Mohammad Hossein Foroughi (Zoka ol-Molk), pioneered this transformation. This newspaper, published from December 1896 to March 1907, established a new discourse in Iranian journalism with its motto of making purchase and reading "optional." Tarbiyat also created, for the first time, a system of provincial correspondents who were responsible for the accuracy of their reports; if false news was published, the name of the offending correspondent would be openly announced. This transformation signified a transition from journalism as a government declaration to journalism as an accountable and responsible profession towards its audience. Following Tarbiyat, other private publications such as "Hadid" and "Ehtiyaj" in Tabriz, and "Adab" and "Kamal" in other cities, came into existence. But what were the content characteristics of the Qajar-era press? First, the language of these publications was a mixture of Arabic and Turkish words with emerging political terminology, and their prose style was generally simple and fluent to be understandable to the common people. Second, they covered a wide range of topics, from political and social issues to health, medical, and historical discussions. The newspaper "Tarbiyat," in this regard, played a pioneering role in modern public health education by publishing 135 reports and articles related to health. These articles, often written by physicians graduated from Dar ul-Funun, addressed issues such as cholera, diphtheria, smallpox, and opposition to common superstitions in treating illnesses, thereby turning the press into an arena for critiquing traditional beliefs and promoting modern knowledge. Third, the press of this era, by inventing new literary forms such as "cautionary tales" (dastan-e 'ebrat) and "imaginary dialogues," managed to convey critical and reformist messages to the audience in an engaging and indirect manner. Publishing serialized stories in newspapers like "Majalleh-ye Nosvan" and "Iran-e No" not only encouraged the audience to follow the newspaper regularly but also provided a platform for critiquing old traditions and

autocratic structures. Furthermore, using the format of "imaginary dialogues" between symbolic characters such as Intellect and Fortune, the Cleric and the Jester, or Blade and Pen, allowed Qajar-era journalists to explain progressive concepts like citizenship rights, critique of despotism, and justification of the constitutional system in a symbolic and indirect language, while observing censorship considerations. This literary device, which had begun during the Fath-Ali Shah era, gained a more distinctly critical aspect during the Naseri period and reached its peak during the Lesser Tyranny (Estebdad-e Saghir) of Mohammad-Ali Shah, becoming an effective genre for disseminating awareness and expressing socio-political criticism. Beyond these, another important focus of the Qajar press was historical content. A study of 226 publications from this era reveals the presence of 227 historical texts—a figure that demonstrates the importance of history in the media discourse of the time. Re-examining the historical past, at a time when Iran was facing foreign aggression and an identity crisis, was seen as a tool for strengthening national identity and countering external threats. The press contributed to the cultural cohesion of society by highlighting Iran's historical heritage, while simultaneously leveraging the inherent appeal of history to increase circulation and public reception. However, the path of press development during the Qajar era was not smooth. Periods of suppression and censorship, especially during the time of Mohammad-Ali Shah, put immense pressure on journalists, leading to the closure of many publications or forcing them underground. Nevertheless, what distinguishes the press of this era from later publications is the fresh, exploratory spirit that flowed within it. The Qajar press not only recorded and documented events like the Constitutional Revolution but were themselves an inseparable part of the fabric of those events. They served as a bridge between the elite and the masses, between tradition and modernity, and between the ruling power and the nascent public opinion.

2. Conclusion

The Qajar-era press, despite its many ups and downs and the challenges encountered along its developmental path, is considered one of the most significant cultural and political achievements of this period. They gradually evolved from the initial state-run newspapers, which served only courtly purposes and were distributed forcibly among employees, into independent, critical, and influential media that played an unparalleled role in public education, critique of power, and shaping public opinion. This gradual transition was primarily due to the efforts of pioneering journalists who, understanding the necessity of change, replaced the dry, official bulletins of the previous era with a professional news-gathering system, content diversity, and engaging literary formats. Among the most important achievements of the press in this era are: expanding the vocabulary of political and social discourse in the Persian language; institutionalizing concepts such as law, freedom, constitution, and citizenship rights; promoting modern medical and public health knowledge; strengthening the sense of national and historical identity; and inventing new literary genres like serialized stories and imaginary dialogues—each, in its own way, creating a profound transformation in Iranian culture. Furthermore, by criticizing superstitious beliefs and outdated traditions in health, politics, and culture, the Qajar press provided a basis for a gradual break from some familiar but incorrect notions. However, it should not be forgotten that the press of this period was never truly "free" in the complete sense of the word. Governmental pressure, recurring censorship, threats, and closures always cast a heavy shadow over journalistic activity. The peak of these pressures during the reign of Mohammad-Ali Shah endangered many of the previous achievements and once again proved that a dynamic, critical press, without the backing of civil liberties and the rule of law, remains perpetually vulnerable. Thus, the experience of the Qajar press, while offering a hopeful narrative of the intellectual and cultural dynamism of Iranian society, also carries bitter lessons about the fragility of free speech in the absence of stable democratic structures. In short, the Qajar-era press is not merely a historical document but a living, instructive heritage for contemporary journalism in Iran. It demonstrated how far an independent, critical media can go in raising awareness and facilitating social reform; and at the same time, it warns that this path is never smooth, and its preservation requires courage, commitment, and perseverance.

پژوهشهای علوم تاریخی

شاپای الکترونیکی: ۲۶۷۶-۳۳۷۰

<https://jhss.ut.ac.ir>

انشارات دانشگاه تهران

محتوای تاریخی مطبوعات عصر قاجاریه

محمد رضا حاجی آقابابایی^۱، مبینا محمودیان^۲

hajibaba@atu.ac.ir

mobina_mahmoudian@atu.ac.ir

۱. نویسنده مسئول، دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران ایران، رایانامه:

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران ایران، رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۱۱/۱۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۲/۰۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۳/۱۵

واژه‌های کلیدی:

روایت تاریخی، روایت ادبی، کلیله و دمنه، باب برزویه طبیب، ابن مقفع.

از آغاز شکل‌گیری روزنامه در ایران، یکی از موضوعاتی که به صورتی پرنرنگ به آن پرداخته شده است، انتشار مطالبی با محتوای تاریخی است. مطالب تاریخی منتشر شده در مطبوعات بازتاب‌دهنده‌ی نگرش جامعه نسبت به مسائل تاریخی است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و طبقه‌بندی محتوای تاریخی مطبوعات ایران از آغاز انتشار تا پایان عصر قاجار و با رویکردی توصیفی - تاریخی انجام شده است. بررسی ۲۲۶ نشریه از دوره قاجار نشان‌دهنده انتشار ۲۲۷ مطلب تاریخی است؛ رقمی که بیانگر جایگاه مطالب تاریخی در گفتمان مطبوعاتی آن دوره است. مطبوعات در دوره‌ای که جامعه ایران با تحولات سیاسی و فکری نوظهور مواجه بود، نقشی آموزشی و روشنگرانه‌ای ایفا می‌کردند و تاریخ ابزار مؤثری برای ارتقای آگاهی عمومی و مشروعیت‌بخشی به اصلاحات سیاسی و اجتماعی به شمار می‌رفت. بازخوانی گذشته تاریخی در آن دوره به‌عنوان راهکاری برای تقویت هویت ملی و مقابله با تهدیدهای خارجی تلقی می‌شد و مطبوعات با برجسته‌سازی میراث تاریخی، در ایجاد انسجام فرهنگی نقش فعالی ایفا می‌کردند؛ افزون بر این، جذابیت موضوعات تاریخی به افزایش شمار مخاطبان و تقویت بنیه اقتصادی نشریات کمک می‌کرد. برآیند این عوامل سبب شد که مطبوعات ایران در دوره قاجار طیفی گسترده و متنوع از محتوای تاریخی را تولید کنند و در شکل‌دهی حافظه تاریخی جامعه تأثیرگذار باشند.

۱. مقدمه

از آغاز شکل‌گیری روزنامه در ایران، یکی از موضوعاتی که به به آن پرداخته شده‌است، انتشار مطالبی با محتوای تاریخی است که با استقبال خوانندگان نیز روبه‌رو بوده‌است. مطالب تاریخی منتشرشده در مطبوعات بازتاب‌دهنده‌ی نگرش جامعه نسبت به مسائل تاریخی است و نشان می‌دهد که در آن دوران، باور به نقش مطالعه تاریخ و آگاهی از تحولات ایران و جهان در دستیابی به پیشرفت و تعالی اجتماعی، جایگاهی قابل توجه در ذهنیت عموم مردم داشته‌است.

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و طبقه‌بندی محتوای تاریخی مطبوعات ایران از آغاز انتشار تا پایان عصر قاجار (۱۳۰۴-۱۳۳۰ هجری شمسی) و با رویکرد توصیفی - تاریخی انجام شده‌است و با توجه به این که تاکنون در این موضوع تحقیقی شکل نگرفته‌است، دارای اهمیت است. مطالعه مطبوعات این دوره از منظر موضوع این پژوهش می‌تواند تصویری از علاقه‌مندی‌های تاریخی و نحوه بازنمایی تاریخ در گفتمان عمومی آن زمان ارائه دهد و از این رهگذر، می‌توان به شناخت عمیق‌تری از تحولات فکری و اجتماعی جامعه ایرانی دست یافت.

تمامی داده‌ها این مقاله به‌طور مستقیم از روزنامه‌ها و مجلات منتشر شده در بازه زمانی پژوهش استخراج شده‌است و مطالبی انتخاب و بررسی شده‌است که به طور مستقیم به موضوعات تاریخی پرداخته‌اند؛ از این رو مطالب ادبی و داستانی و یا سفرنامه‌ها و زندگی‌نامه شخصیت‌های علمی و ادبی که پاره‌ای مطالب تاریخی در آن‌ها دیده می‌شود، در این پژوهش لحاظ نشده‌است.

محتوای تاریخی مطبوعات عصر قاجار

مطالب تاریخی در مطبوعات عصر قاجار به شیوه‌های گوناگونی همچون مقالات تاریخی مستقل و یا پاورقی‌های ادامه‌دار و یا اعلان‌های کوتاه منتشر شده‌است و موضوعاتی همچون مباحث نظری، تاریخ حکومت‌ها و سرزمین‌ها، زندگی‌نامه شخصیت‌های سیاسی، مکتوبات و اسناد تاریخی و موضوعاتی از این دست است که در ادامه به طبقه‌بندی آن‌ها بر اساس زمان انتشار پرداخته‌ایم.

۲-۱- مباحث نظری و کلی

این دسته از محتوای تاریخی مطبوعات، درباره مباحث نظری و روش‌شناسی علم تاریخ است. مطالب این بخش شامل مقالات و پاورقی‌هایی است که به بررسی ماهیت تاریخ، روش تدریس آن می‌پردازند.

دیروز و امروز، از حسین کاظم‌زاده ایرانشهر

در شماره ۹ و ۱۰. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده‌است. موضوع این مقاله در مورد فن تاریخ به‌عنوان علمی است که به بررسی مشکلات اجتماعی می‌پردازد.

تاریخ و طریقه تدریس آن. از عیسی صدیق

در شماره ۲. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده‌است.

تاریخ هجری

در شماره ۲ و ۳. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه دبستان به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ یزدجردی

در شماره ۳. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه دبستان منتشر شده است.

تاریخ مسیحی

در شماره ۴. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه دبستان منتشر شده است.

تاریخ ملی و مذهبی. از میرزا احمدخان مراغه

در شماره ۶. سال اول (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه عرفان منتشر شده است.

۲-۲. تاریخ سرزمین‌ها و حکومت‌ها

این دسته شامل مطالبی است که به تاریخ ملل، سرزمین‌ها و دولت‌ها اختصاص دارد و جنبه جغرافیایی و تاریخی آن‌ها را بررسی می‌کند. محتوای این بخش شامل مقالات، ترجمه‌ها و بخش‌هایی از کتاب‌ها است. این مطالب به بررسی سرگذشت تاریخی مناطق مختلف ایران و دیگر کشورهای جهان، تحولات سیاسی و اجتماعی و نیز بررسی فرهنگ و تمدن ملل مختلف می‌پردازند.

تاریخ ایران

از شماره ۳. سال سوم (۱۲۹۴ ه. ق) تا شماره ۶۹. سال چهارم (۱۲۹۵ ه. ق) در ۶۷ شماره روزنامه اختر به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ قیصره

از شماره ۱. سال ۱۲۹۶ ه. ق. تا شماره ۱۷. سال ۱۲۹۷ ه. ق. در ۱۶ شماره روزنامه مریخ به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ سیستان

از شماره ۴۷۳. سال ۱۲۹۹ ه. ق. تا شماره ۵۶۴. سال ۱۳۰۲ ه. ق. در ۱۲ شماره روزنامه (ایران/ سال ۱۲۸۸ ه. ق) به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ افغان

از شماره ۶۳۰ تا ۶۳۵. سال ۱۳۰۴ ه. ق. در ۶ شماره روزنامه (ایران/ سال ۱۲۸۸ ه. ق) به صورتی پاورقی منتشر شده است.

تاریخ مراکش از اعتمادالسلطنه

از شماره ۷۲۷. سال ۱۳۰۸ ه. ق. تا شماره ۹۴۳. سال ۱۳۱۶ ه. ق. در ۱۳۷ شماره روزنامه (ایران/ سال ۱۲۸۸ ه. ق) به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ دولت بهیه روس

از شماره ۹۴۵. سال ۱۳۱۶ ه. ق. تا شماره ۱۰۰۴. سال ۱۳۱۹ ه. ق. در ۶۰ شماره روزنامه (ایران/ سال ۱۲۸۸ ه. ق) ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.

مختصر تاریخ انگلستان از عبدالحسین بمبئی

- از شماره ۱. سال اول (۱۳۱۶ ه. ق) تا شماره ۲۳. سال دوم (۱۳۱۷ ه. ق) در ۱۵ شماره روزنامه ثریا به صورت پاورقی منتشر شده است.
تاریخ ایران از مولف الدوله
- از شماره ۶ تا ۱۳. سال سوم (۱۳۲۱ ه. ق) در ۴ شماره روزنامه جریده ادب به صورت پاورقی منتشر شده است.
تاریخ ایران موسوم به تحفه الاطفال
- در شماره ۵. سال سوم (۱۳۲۱ ه. ق) روزنامه جریده ادب منتشر شده است.
تاریخ چین
- از شماره ۱۷ تا ۲۱. سال ۱۳۲۲ ه. ق در ۴ شماره روزنامه اطلاع به صورت پاورقی منتشر شده است.
اجمل التواریخ ایران و فهرست سلطنت پادشاهان ایران
- در شماره ۱ تا ۹. سال اول (۱۳۲۲ ه. ق) در ۷ شماره روزنامه چهره‌نما منتشر شده است.
جمهوریت پورتغال و جغرافی آن. از بی‌نام
- در شماره ۷. سال اول (۱۳۲۹ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
نگاهی به تاریخ. درباره یونان و رم. از بی‌نام
- در شماره ۶. سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
سرزمین تمدن قدیم از روزنامه اوتروروسیلی
- از شماره ۱۸ تا ۲۴. سال چهارم (۱۳۹۳ ه. ش) در ۵ شماره روزنامه نوبهار ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
قفقازیه و ملل و احزاب آن
- از شماره ۷۲ تا ۱۰۳. سال دوم (۱۳۹۷ ه. ش) در ۳۲ شماره روزنامه (ایران / ۱۳۹۵ ه. ش) به صورت پاورقی منتشر شده است.
امپراتوری آلمان‌ها
- از شماره ۱ تا ۳۶۰. سال سوم (۱۳۹۷ ه. ش) در ۲۴ شماره روزنامه (ایران / ۱۳۹۵ ه. ش) ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
عثمانی. از نوبخت
- در شماره ۶. سال اول (۱۳۳۹ ه. ق) روزنامه دنیای ایران منتشر شده است.
یک صفحه از تاریخ فرانسه؛ ژاندارک. ترجمه شمویل حسقیل هایم
- در شماره ۳ و ۴. سال اول (۱۳۰۰ ه. ش) روزنامه اتحاد ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
ایران در صد سال پیش
- از شماره ۱۴ تا ۱۷. سال اول (۱۳۰۰ ه. ش) در ۳ شماره روزنامه اتحاد به صورت پاورقی منتشر شده است.

- تاریخ عرب مدنیت اعراب قبل از اسلام. از موسی طباطبایی
در شماره ۱. سال اول (۱۳۰۰ ه. ش) روزنامه سده منتشر شده است.
تاریخ و جغرافیای مصر. ترجمه بخشی از کتاب تاریخ عبرت الناظرین. ترجمه میرزا حسین خان انصاری
ثمر.
در شماره ۲. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه تحفه الادبا ترجمه و منتشر شده است.
تواریخ طبرستان و یادداشت‌های ما. از سیداحمد تبریزی
از شماره ۱۲ تا ۱۸. سال سیزدهم (۱۳۰۱ ه. ش). دوره پنجم در ۷ شماره روزنامه نوبهار به
صورت پاورقی منتشر شده است.
ترک‌های اناتولی
در شماره ۷. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه سپیده دم منتشر شده است.
گارد ناپلیون
در شماره ۳. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه سپیده دم منتشر شده است.
تشکیلات داریوش اول در کشور ایران. از حسین کاظم‌زاده ایرانشهر
در شماره ۱. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
طبقات اهالی ایران در عهد ساسانیان. برگرفته از کتاب سلطنت ساسانیان از آرتور کریستن‌سن. ترجمه
بی‌نام
در شماره ۳. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ایرانشهر ترجمه و منتشر شده است.
آذربایجان. ترجمه چند صفحه از کتاب پروفیسور مارکوارت آلمانی. از مارکوارت و ترجمه حسین کاظم‌زاده
ایرانشهر
در شماره ۲. سال دوم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر ترجمه و منتشر شده است.
آذربایجان. ذکر چند صفحه از کتاب تاریخ آذربایجان غنی‌زاده. از محمد غنی‌زاده
در شماره ۳. سال دوم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
نگاهی به روزگار گذشته ایران و پیشگویی بهمن‌یشت از فتنه مغول. از حسین کاظم‌زاده ایرانشهر
در شماره ۱۲. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
هخامنشی‌ها. خطابه پدریکته و ترجمه بی‌نام
در شماره ۶ و ۷. سال دوم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه وفا ترجمه و منتشر شده است.
ایران-آرین‌ها. خطابه پدریکته و ترجمه بی‌نام
در شماره ۱۱ و ۱۲. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) و شماره ۱ تا ۶ سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) در ۷ شماره
روزنامه وفا ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
آذربایجان. برگرفته از کتاب آذربایجان مارکوارت. از مارکوارت و ترجمه س. مصطفی طباطبایی
در شماره ۱۰. سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
عرب‌ها در خوزستان. از احمد کسروی تبریزی

از شماره ۱ تا ۵. سال اول (۱۳۰۴ ه. ش) در ۵ شماره روزنامه (آینده / ۱۳۰۴ ش) به صورت پاورقی منتشر شده است.

۲-۳. سرگذشت شخصیت‌های سیاسی

بخش قابل توجهی از محتوای تاریخی مطبوعات ایران تا سال ۱۳۰۴ هجری شمسی، به شرح احوال و زندگی شخصیت‌های سیاسی اختصاص دارد. بخشی از این نوشته‌ها تألیفی و حاصل پژوهش یا روایت نویسندگان ایرانی درباره شخصیت‌های داخلی یا خارجی است و بخشی دیگر ترجمه‌هایی از مطبوعات و منابع خارجی است که به قلم مترجمان عصر قاجار انتشار یافته است. بررسی این مجموعه نشان می‌دهد که مطبوعات آن دوره از طریق بازنمایی زندگی و کارنامه سیاسی این افراد، نقش مؤثری در انتقال تجربه‌های تاریخی و سیاسی به خوانندگان ایفا کرده است؛ در ادامه، فهرستی از مقالات و شرح‌احوال شخصیت‌های منتشرشده در مطبوعات دوره مورد بررسی ارائه می‌گردد.

شرح احوال امیر عبدالرحمن خان، پسر محمد افضل خان معروف به امیر آهنین افغانستان از شماره ۱۱۸ تا ۱۲۰. سال ۱۳۰۲ ه. ق در روزنامه اطلاع به صورت پاورقی منتشر شده است. حالات و عادات پرنس بیژمارک در شماره ۱۸۴ و ۱۸۵. سال ۱۳۰۵ ه. ق روزنامه اطلاع ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.

شرح حال ژنرال بولاثره

در شماره ۲۳۴. سال ۱۳۰۶ ه. ق روزنامه اطلاع منتشر شده است.

مجملی از ترجمت حال مسیو کارنو رئیس جمهوری سابق فرانسه

در شماره ۳۵۳. سال ۱۳۱۱ ه. ق روزنامه اطلاع ترجمه و منتشر شده است.

خانواده سلطنت ژاپن

در شماره ۳۷۹ و ۳۸۰. سال ۱۳۱۳ ه. ق روزنامه اطلاع به صورت پاورقی منتشر شده است.

شرح حال نه سیک پادشاه حبشه

در شماره ۳۹۱. سال ۱۳۱۳ ه. ق روزنامه اطلاع منتشر شده است.

شرح زندگانی کیخسرو

در شماره ۱. سال ۱۳۱۴ ه. ق روزنامه شرافت منتشر شده است.

شرح زندگانی لهراسب

در شماره ۲. سال ۱۳۱۴ ه. ق روزنامه شرافت منتشر شده است.

شرح زندگانی کامبیز

در شماره ۴. سال ۱۳۱۴ ه. ق روزنامه شرافت منتشر شده است.

شرح زندگانی گشتاسب

از شماره ۵ تا ۹. سال ۱۳۱۴ ه. ق در ۳ شماره روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

سمرودیس غاصب: شرح زندگانی سمرودیس پادشاهی که بنا بر قولی پس از کامبیز پادشاه کیانی سلطنت کرده است

از شماره ۹ تا ۱۱. سال ۱۳۱۴ ه. ق در ۳ شماره روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

بهمن معروف به اردشیر دراز دست

از شماره ۱۱. سال ۱۳۱۴ ه. ق تا شماره ۳۵. سال ۱۳۱۷ ه. ق در ۷ شماره روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

سلطنت داریوش این هیتاسب

از شماره ۱۳ تا ۱۹. سال ۱۳۱۵ ه. ق در ۶ شماره روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

جناب مستطاب اجل اکرم میرزا عبدالرحیم خان قائم مقام. از محمدباقر اعتمادالسلطنه

در شماره ۱۶. سال ۱۳۱۵ ه. ق روزنامه شرافت منتشر شده است.

سلطنت همای دختر بهمن

در شماره ۱۹ و ۲۰. سال ۱۳۱۵ ه. ق روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

سلطنت گزرس

از شماره ۲۱. سال ۱۳۱۵ ه. ق تا شماره ۲۴. سال ۱۳۱۶ ه. ق. در ۳ شماره روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

سلطنت دارای اکبر ابن بهمن

از شماره ۲۵. سال ۱۳۱۶ ه. ق تا شماره ۳۷. سال ۱۳۱۷ ه. ق در ۶ شماره روزنامه شرافت به صورت پاورقی منتشر شده است.

شرح حال کروژدر رئیس جمهوری

در شماره ۵۰۲. سال ۱۳۱۷ ه. ق روزنامه اطلاع منتشر شده است.

تاریخ نادرشاه

از شماره ۶. سال پنجاه و ششم (۱۳۲۱ ه. ق) تا شماره ۲۱. سال پنجاه و نهم (۱۳۲۴ ه. ق) در ۷۶ شماره روزنامه ایران سلطانی به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ سلطنت ناصر یا آغاز اضمحلال ایران و بازیچه درباری

از شماره ۵۵ تا ۵۸. سال پنجم (۱۳۲۶ ه. ق) در ۴ شماره روزنامه چهره‌نما به صورت پاورقی منتشر شده است.

یک شب در وارن. درباره ملکه فرانسه ماری آنتوان. از بی‌نام

در شماره ۳. سال اول (۱۳۲۸ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.

امیرمرتضی قلیخان دنبلی، ولد مرحوم بهاءالدین دنبلی

از شماره ۹۳. سال سوم (۱۳۲۸ ه. ق) تا شماره ۷۵. سال پنجم (۱۳۳۰ ه. ق) در ۱۰ شماره روزنامه مجلس به صورت پاورقی منتشر شده است.

شرح حال امیر بهادر
 از شماره ۱۲۲ تا ۱۲۴. سال سوم (۱۳۲۸ ه. ق) روزنامه مجلس به صورت پاورقی منتشر شده است.
 تاریخ خصوصی ناپلئون اول. شرح سیزده مورد از بذل و بخشش‌های ناپلئون به اطرافیان به دلیل
 ستم‌هایی که به آنها روا داشته است. از بی‌نام
 در شماره ۸. سال اول (۱۳۲۹ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
 برای استقلال. درباره اوضاع زمان ناپلئون. از بی‌نام
 در شماره ۱۲. سال اول (۱۳۲۹ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
 لوحه عبرت. درباره مهاجرین هلاند. از بی‌نام
 از شماره ۵ تا ۷. سال اول (۱۳۲۹ ه. ق) در ۳ شماره روزنامه بهار به صورت پاورقی منتشر
 شده است.
 مقایسه دو نفر ایرانی هم عصر. از عباس اقبال آشتیانی. صالح بن عبدالرحمن و زادان فرخ در زمان
 استیلای اعراب بر ایران
 در شماره ۵. سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
 شارلوت کردای. از عبدالله مستوفی گرکانی
 در شماره ۶. سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
 نادرشاه افشار
 در شماره ۹. سال چهارم (۱۲۹۳ ه. ش) روزنامه نوبهار منتشر شده است.
 فیروزن‌های (حسن خدمات) مت سهیتو میکادوی بزرگ. از امیرسهم‌الدین خان ذکاءالدوله
 از شماره ۶ تا ۹. سال اول (۱۳۳۴ ه. ق) در روزنامه نامه پارسی به صورت پاورقی منتشر شده است.
 شارلمان - هارون الرشید. از الله یار کاشانی
 در شماره ۱. سال اول (۱۲۹۶ ه. ش) روزنامه مجله الادب منتشر شده است.
 سلطان عبدالحمید دوم
 از شماره ۳۷ تا ۴۵. سال دوم (۱۲۹۶ ه. ش) در ۹ شماره روزنامه (ایران، ۱۲۹۵ ه. ش) به صورت
 پاورقی منتشر شده است.
 ما ژور استوار. در شرح حال میرزا احمدخان استوار. از بی‌نام.
 در شماره ۳. سال اول (۱۲۹۷ ه. ش) مجله الادب منتشر شده است.
 حلواچی اغلی یا شرح سلطنت شاه اسماعیل ثانی. از مهدی مافی سعدالملک
 در شماره ۲ و ۳. سال اول (۱۲۹۷ ه. ش) روزنامه مجله ادبی به صورت پاورقی منتشر شده است.
 از مشاهیر تاریخ: ابراهام لینکلن. از بی‌نام و ترجمه علی‌پاشا صالح
 در شماره ۴. سال دوم (۱۲۹۷ ه. ش) مجله الادب ترجمه و منتشر شده است.
 اولیانوف یا لنین
 در شماره ۱۳۳ سال دوم (۱۲۹۷ ه. ش) و شماره ۴۸۹. سال سوم (۱۲۹۸ ه. ش) روزنامه (ایران،
 ۱۲۹۵ ه. ش) منتشر شده است.

شمه‌ای از احوال و مظالم جهان‌شاه‌خان امیرافشار
 در شماره ۲۵۲. سال سوم (۱۲۹۸ ه. ش) روزنامه (ایران/۱۲۹۵ ه. ش) منتشر شده‌است.
 شرح خدمات و محاسن امیر کل نماینده کرمانشاهان. از بی‌نام
 در شماره ۸. سال اول (۱۲۹۸ ه. ش) روزنامه اقبال ترجمه و منتشر شده‌است.
 وقایع ایام و احوال اعلی حضرت و بکتوریا پادشاه انگلستان و امپراطریس هندوستان
 از شماره ۴۵۱. سال ۱۲۹۸ ه. ق تا شماره ۶۳۹. سال ۱۳۰۵ ه. ق در ۱۵ شماره روزنامه (ایران/ سال
 ۱۲۸۸ ه ق) به صورت پاورقی منتشر شده‌است.
 سرگذشت اردشیر. از وحید دستگردی: توضیحاتی درباره منظومه‌ای ۲۰ هزار بیتی که بیانگر حوادث
 تاریخی دوران اردشیر بابکان است
 در شماره ۱. سال اول (۱۲۹۹ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده‌است.
 ناصر دیوان کازرونی. از وحید دستگردی
 در شماره ۱۰. سال دوم (۱۳۰۰ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده‌است.
 اسکندر کبیر. از بی‌نام
 در شماره ۹. سال سوم (۱۳۰۰ ه. ش) روزنامه اقبال منتشر شده‌است.
 داریوش کبیر و هرقلیتوس حکیم یا دانش‌طلبی شاهنشاهان قدیم ایران. از ذکاءالملک
 در شماره ۴. سال اول (۱۳۰۰ ه. ش) روزنامه فروغ تربیت منتشر شده‌است.
 زنان نامی جهان. شرح‌حال خالده از زنان مسلمانی که در دولت عثمانی به مقام وزارت معارف رسید. از
 بی‌نام
 در شماره ۵. سال اول (۱۳۴۰ ه. ق) روزنامه جهان زنان منتشر شده‌است.
 یک پدر تاریخی. خلف بن احمد. دخترزاده یعقوب لیث صفاری، دستگیری حکومت سیستان
 در شماره ۱. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه دبستان منتشر شده‌است.
 مهاتما گاندی نقل از جریده المقتطف، ترجمه وحید دستگردی
 در شماره ۲. سال سوم (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و منتشر شده‌است.
 مصطفی کمال پاشا. از روزنامه مصور لیبزیک آلمان، ترجمه حسین خواجه نوری
 در شماره ۱۱ و ۱۲. سال سوم (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و به صورت پاورقی منتشر
 شده‌است.
 استنطاق و مباحثه ژاندارک. از بی‌نام و ترجمه بی‌نام
 در شماره ۶. سال چهارم (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه زبان زنان ترجمه و منتشر شده‌است.
 سیده خاتون. از بی‌نام. در مورد جایگاه سیده خاتون همسر فخرالدوله دیلمی
 در شماره ۵. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه وفا منتشر شده‌است.
 مادام رولان. از بی‌نام. ترجمه عبدالحسین میکده
 از شماره ۶ تا ۱۰. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) در ۵ شماره روزنامه وفا ترجمه و به صورت پاورقی
 منتشر شده‌است.

- صاحب بن عباد. از حسین مسرور
 در شماره ۲۶. سال سیزدهم (۱۳۰۲ ه. ش) دوره پنجم روزنامه نوبهار منتشر شده است.
 صاحب بن عباد. از مهدی الحسینی العراقی
 در شماره ۲۹. سال سیزدهم (۱۳۰۲ ه. ش) دوره پنجم روزنامه نوبهار منتشر شده است.
 بزرگمهر بختگان. از محمدعلی تربیت
 در شماره ۶. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه گنجینه معارف منتشر شده است.
 کاترین دو مدیسی. از ایرج اسکندری
 در شماره ۲. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه جمعیت نسوان وطن خواه ایران منتشر شده است.
 شاهنشاهی کورسس یا خشایارشا. نقل از آیینة اسکندری
 در شماره ۵. سال دوم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه تحفه الادبا منتشر شده است.
 بزرگان معارف پرور از وحید دستگردی: درباره شاهزاده صارم الدوله، امیر شوکت الملک و کرامت الله مشیری
 از شخصیت های مهم دوران مشروطه
 در شماره ۱. سال چهارم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.
 تشکیل اکثریت از کفار- در نقض قرارداد. از بی نام. درباره مسلمانانی که در عصر جاهلیت از لحاظ
 اقتصادی شرایط نامساعدی داشتند.
 در شماره ۱. سال سوم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه الکمال منتشر شده است.
 شاه ایران در حال بی پولی. ترجمه از روزنامه آلمانی «ماگدبورگر تاگه تسایتونگ» که در ۱۲ مارس ۱۹۲۴
 درباره اسراف های شاه ایران در سفرهای خود به خارج از ایران نوشته شده است. از بی نام و ترجمه حسین
 کاظم زاده ایرانشهر.
 در شماره ۷. سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ایرانشهر ترجمه و منتشر شده است.
 یک نمونه عفت در زنان تاریخی ایران. درباره حیا و شرم و راستی ملکه ایران در برابر خواسته همسرش
 کورسس. از هوشیار شیرازی.
 در شماره ۱۱ و ۱۲. سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ایرانشهر به صورت پاورقی منتشر شده است.
 ناپلئون و فتحعلی شاه.
 در شماره ۸. سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه وفا منتشر شده است.
 اردشیر پاکان، مؤسس سلسله ساسانی. از عباس اقبال آشتیانی
 در شماره ۱ و ۲. سال سوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ایرانشهر به صورت پاورقی منتشر شده است.
 شیخ محمد خیابانی. در شرح حال و زندگی سید محمد خیابانی، شهید راه آزادی. از ح. ق عطائی
 در شماره ۴. سال سوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
 ژاندارک کیست؟. از امیرقلی امین
 در شماره ۵. سال سوم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
 میرزا کوچک خان جنگلی. از ساسان کی آرش گیلانی
 در شماره ۸. سال سوم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.

اوصاف و اخلاق عزیزالله خان بختیاری. از وحید دستگردی
در شماره ۱. سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.
کشف یک سر تاریخی از المصور. حادثه مایرلنگ یا عشق پسر امپراطور. نوشته یکی از نویسندگان
برلک انگلیسی درباره ارشیدوک رودلف ولیعهد اطریش، پسر فرانسوا ژوزف. ترجمه دهقان کرمانی
در شماره ۵ و ۶. سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و به صورت پاورقی منتشر
شده است.

شرح حال خواجه رشیدالدین. از وحید دستگردی
در شماره ۳۴. سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.

۲-۴. تاریخ وقایع و حوادث

در این دسته مطالبی قرار گرفته است که درباره وقایع تاریخی، حوادث سیاسی و نظامی و تغییر و
تحولات اجتماعی خاصی منتشر شده است. محتوای این بخش شامل مقالات و گزارش‌هایی
است که در مطبوعات به صورت تک شماره یا دنباله‌دار، تالیفی و یا ترجمه‌ای منتشر شده است.

تاریخ انتزاع ممالک محروسه ایران تحت سلطنت عرب
از شماره ۳۱. سال دوم (۱۳۰۲ ه. ق) تا شماره ۴۹. سال چهارم (۱۳۰۴ ه. ق) در ۱۵ شماره روزنامه
شرف به صورت پاورقی منتشر شده است.

تاریخ جنگ سودان

از شماره ۶۴۰ سال ۱۳۰۵ ه. ق. تا شماره ۷۲۲. سال ۱۳۰۷ ه. ق، در ۶۹ شماره روزنامه (ایران/
سال ۱۲۸۸ ه. ق) ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.

حقوق ملل و مجاهدات دول در جنگ. خلاصه تاریخی در حرب
از شماره ۵۱۸. سال ۱۳۱۸ ه. ق. تا شماره ۵۸۷. سال ۱۳۲۰ ه. ق، در ۵۲ شماره روزنامه اطلاع به
صورت پاورقی منتشر شده است.

رقابت روس و انگلیس در آسیا در قرن نوزدهم خلیج فارس - حدود هندوستان. از محمد صادق
از شماره ۲. سال اول (۱۳۲۸ ه. ق) تا شماره ۸. سال ۱۳۲۹ ه. ق در ۴ شماره روزنامه بهار به
صورت پاورقی منتشر شده است.

بلشویسم در ایران قدیم. از سیدمحمدعلی جمالزاده
از شماره ۳ تا ۱۰. سال پنجم (۱۲۸۹ یزدجردی) در ۴ شماره روزنامه کاوه به صورت پاورقی
منتشر شده است.

نهضت ایرلاند. از بی‌نام

در شماره ۶. سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
عبرت تاریخ. درباره جنگ عقاب بین محمد ملقب به ناصر پادشاه اسپانیا با پادشاه کاستیل. درس عبرتی
برای مسلمانان. از بی‌نام.

در شماره ۱۰. سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.

انقلاب عثمانی

- در شماره ۸۵ و ۸۶، سال پنجم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه مجلس به صورت پاورقی منتشر شده است. زمامداران بالشویکی. از مجله اصلاح بین الملل
- در شماره ۸ و ۹، سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار به صورت پاورقی منتشر شده است. گاندی و شورش هند. از بی نام
- در شماره ۱۰، سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است. واقعات دو ساله یا تاریخ بدبختی ایران. از حاجی آقا مجتهد شیرازی
- از شماره ۷۱ تا ۷۵، سال پنجم (۱۳۳۰ ه. ق) در ۵ شماره روزنامه مجلس به صورت پاورقی منتشر شده است.
- واترلو. از میز رابل و ترجمه بی نام
- در شماره ۸ و ۹، سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است. فتوحات عرب در فرنگ و عبدالرحمان. از بی نام
- در شماره ۶ و ۷، سال اول (۱۳۳۳ ه. ق) روزنامه آرین به صورت پاورقی منتشر شده است. وضعیت جنگ عمومی. گزارشی از جنگ عثمانی با فرانسه و انگلیس. از بی نام
- در شماره ۴۱، سال اول (۱۳۳۳ ه. ق) روزنامه خاور منتشر شده است. هنگام کنیزگیری. درباره جنگ نافرجام دولت‌های مؤتلفه. از بی نام
- در شماره ۵، سال دوم (۱۳۳۳ ه. ق) روزنامه خاور منتشر شده است. فاجعه اصفهان یا تاریخ سلطنت شاه سلطان حسین صفوی. از مهدی مافی
- از شماره ۲ تا ۴، سال اول (۱۲۹۳ ه. ش) در ۳ شماره مجله علمی به صورت پاورقی منتشر شده است.
- صفحاتی چند از تاریخ اسلامیه. از سمندر
- در شماره ۹ و ۱۰، سال اول (۱۲۹۴ ه. ش) مجله علمی به صورت پاورقی منتشر شده است. تاریخ وقایع عمومی
- از شماره ۴، سال چهارم (۱۲۹۵ ه. ق) تا شماره ۲۸، سال پنجم (۱۲۹۶ ه. ق) در ۷۵ روزنامه اختر به صورت پاورقی منتشر شده است.
- فرانسه سرمشق غیرت است. ترجمه واقعه تاریخی جنگ فرانسه و آلمان. از مهدی مافی سعدالملک
- در شماره ۵، سال اول (۱۲۹۷ ه. ش) مجله ادبی ترجمه و منتشر شده است. تاریخ احزاب روسیه
- از شماره ۱۷۶ تا ۱۹۰، سال دوم (۱۲۹۷ ه. ش) در ۱۵ شماره روزنامه (ایران / ۱۲۹۵ ه. ش) ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
- جنگ اروپا. تاریخ جنگ نلسن. از جان بوکاتان. ترجمه میرزا عزیزالله نسیم
- از شماره ۳۷۴، سال سوم (۱۲۹۷ ه. ش) تا شماره ۵۰۶، سال ۱۲۹۸ ه. ش، در ۷۸ شماره روزنامه (ایران / ۱۲۹۵ ه. ش) ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
- در یکی از مناظر تاریخ. رگولوس در جنگ کارتاژیها. از اصغر بن منصورالحکماء شریف

- در شماره ۷. سال اول (۱۳۹۸ ه. ش) روزنامه اقبال منتشر شده است.
 فتح هندوستان یا خیانت وزیرای دربار هندی. از مهدی مافی سعدالملک.
 در شماره ۱. سال دوم (۱۳۹۸ ه. ش) مجله ادبی منتشر شده است.
 تاریخ طلوع اسلام در اروپا. از اسماعیل منیر مازندرانی
 در شماره ۱. سال اول (۱۳۳۸ ه. ق) روزنامه تازه بهار منتشر شده است.
 شیرمردان همدان. از بی نام
 در شماره ۱. سال چهارم (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه اقبال منتشر شده است.
 قیصر روس و خانواده اش چگونه کشته شدند
 از شماره ۴۴. سال دوم (۱۳۳۹ ه. ق) تا شماره ۷. سال چهارم (۱۳۴۱ ه. ق) در ۵ شماره روزنامه
 استخر ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
 یک صفحه از تاریخ: جنگ دارا و اسکندر و انقراض سلطنت اشکانیان. از حسین کاظمزاده ایرانشهر
 در شماره ۲. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
 درباره ناصری. شرح یک واقعه تاریخی در زمان ناصرالدین شاه. از بی نام
 در شماره ۸. سال اول (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه تذکر منتشر شده است.
 وقایع السنه: افراشتن بیرق. درباره گسترش اسلام در طول تاریخ. از بی نام
 در شماره ۴ و ۵. سال دوم (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه الکمال به صورت پاورقی منتشر شده است.
 فاشیست‌ها در ایتالیا. ترجمه ابراهیم الفت
 در شماره ۱۸. سال سیزدهم (۱۳۰۱ ه. ش). دوره پنجم روزنامه نوبهار ترجمه و به صورت پاورقی
 منتشر شده است.
 وقایع مهم عهد قدیم
 در شماره ۲۸. سال سیزدهم (۱۳۰۲ ه. ش). دوره پنجم، روزنامه نوبهار منتشر شده است.
 غلبه فاسیست‌ها
 در شماره ۳۴. سال سیزدهم (۱۳۰۲ ه. ش). دوره پنجم، روزنامه نوبهار منتشر شده است.
 استقلال آمریکا، ترجمه سیدحسن قمیشه
 در شماره ۹ و ۱۰. سال چهارم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و به صورت پاورقی منتشر
 شده است.
 کاروان ثروت. غنایم نادرشاه از فتح هندوستان. از سعید نفیسی
 در شماره ۱. سال اول (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه شرق منتشر شده است.
 واقعه تاریخی، ترجمه دهقان بهمنیار
 در شماره ۹. سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و منتشر شده است.
 عبرت تاریخ یا سفارت عرب در دربار ایران. از م. ط
 در شماره ۵. سال سوم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
 تاریخ ایران تازه شد. خاتمه سلطنت قاجار و طلوع ستاره پهلوی. از حسین کاظمزاده ایرانشهر

در شماره ۱۲. سال سوم (۱۳۰۴. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است. محاکات تاریخی. حکایاتی از کتاب قضایا التاریخ الکبری اشهر المحاکات و الجرائم. محاکمه و اعدام ماری استوارت ملکه اسکاتلند به عنوان جنایت تاریخی. ترجمه دهقان کرمانی. از محمد عبدالله عنان از وکلای عدلیه مصر

در شماره ۷ و ۸. سال ششم (۱۳۰۴. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و منتشر شده است. چند حکایت تاریخی، دینی. از بی نام

در شماره ۹ و ۲۸. سال دوم (۱۳۰۱. ش) روزنامه الکمال منتشر شده است. کمیته اسلامی سه نفری. درباره مسلمانان صدر اسلام. از بی نام

در شماره ۱. سال سوم (۱۳۰۲. ش) روزنامه الکمال منتشر شده است.

۲-۵. مکتوبات و اسناد تاریخی

در میان محتوای تاریخی مطبوعات ایران، بخشی از مطالب به اسناد تاریخی اختصاص دارد که شامل نامه‌ها، فرمان‌ها و دیگر اسناد نوشتاری است که از پادشاهان، وزیران و شخصیت‌های سیاسی برجای مانده و به صورت نقل مستقیم، بازنویسی یا ترجمه منتشر شده‌اند. این نوشته‌ها از آن رو اهمیت دارند که به عنوان منابع دست‌اول تاریخی، بازتاب‌دهنده فضای فکری، سیاسی و اداری دوران خود هستند و از طریق آن‌ها می‌توان به درک روشن‌تری از روابط سیاسی، مناسبات فرهنگی و تحولات اجتماعی زمان دست یافت.

نامه امیر تیمور گورکان به شارل ششم پادشاه فرانسه

در شماره ۵. سال دوم (۱۲۹۰ یزدجردی). دوره جدید روزنامه کاوه منتشر شده است.

شرح نامه کریستف کلومب به پادشاه اسپانیا. از کریستف کلومب و ترجمه بی نام

در شماره ۱۰. سال دوم (۱۳۰۰. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و منتشر شده است.

نامه خواجه نظام‌الملک به غزالی طوسی برای عهده‌دار شدن ریاست مدرسه نظامیه بغداد

در شماره ۹ و ۱۰. سال دوم (۱۳۰۱. ش) روزنامه الکمال منتشر شده است.

نامه یزدگرد دوم به عیسویان ارمنستان. از پورداوود

در شماره ۵. سال اول (۱۳۰۱. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.

اسناد تاریخی و هدایای نایب‌السلطنه عباس میرزا

از شماره ۴ تا ۲۸. سال سیزدهم (۱۳۰۱. ش) دوره پنجم در ۱۱ شماره روزنامه نوبهار به صورت

پاورقی منتشر شده است.

دو مکتوب تاریخی. جواب کلنل محمد تقی خان فقیه به برادرش وحید در جنگ و بالعکس

در شماره ۱. سال سوم (۱۳۰۱. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.

صورت فرمان برای جمع ساختن بزرگان ایران. از نادرشاه

در شماره ۲. سال پنجم (۱۳۰۳. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.

چند مکتوب تاریخی. از عبدالرحیم طالبوف به دوستان

از شماره ۵ تا ۷. سال چهارم (۱۳۰۲ ه. ش) در ۴ شماره روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

درباره شمس‌الدین محمد صاحب دیوان

در شماره ۶، سال پنجم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.

مکاتیب منقول از یک جنگ کهنه راجع به یکی از بزرگان خاندان صفویه. سبب فریادنامه‌ای که اسیران روم بسطغان سنجر نوشته بودند. عریضه خواجه نظام الملک به ملک‌شاه سلجوقی و جواب آن

در شماره ۷ و ۸، سال پنجم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

کتابتی که غزالی به سلطان سنجر نوشت؛ کتابتی که شاهی بیک ازبک به اعلی حضرت صاحب قرانی شاه اسماعیل نوشته، نقل از جنگ حضرت دکتر سیدمهدی اصفهانی

در شماره ۹ و ۱۰، سال پنجم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

مکتوب تاریخی. از سنایی

در شماره ۹ و ۱۰، سال پنجم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

فرمان شاه اسماعیل به شاهی بیک ازبک. نقل از جنگ نفیس سیدمهدی اصفهانی

در شماره ۱۱ و ۱۲، سال پنجم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

نامه شاپور ذوالاکناف به امپراتور رم؛ نامه بهرام چوبینه به خسرو پرویز

در شماره ۲، سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.

مکتوب تاریخی. از خواجه رشیدالدین

در شماره ۳ و ۴، سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

یک مکتوب تاریخی. از فرامرزی

در شماره ۳ و ۴، سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.

مکتوب تاریخی جنگ. نقل از عزیزالله خان بختیاری

در شماره ۹، سال ششم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ارمغان منتشر شده است.

۲-۶. درباره آثار یا اشیاء تاریخی

این دسته از مطالب به معرفی آثار تاریخی و باستانی ایران و جهان اختصاص دارد. در این نوشته‌ها، نویسندگان به بررسی وضعیت یا بیان تاریخچه کاخ‌ها، مقبره‌ها، شهرهای باستانی،

کتیبه‌ها و اشیاء تاریخی پرداخته‌اند.

مرمت مقبره طغرل همراه با ذکر تاریخچه آن

در شماره ۲۹، سال ۱۳۰۲ ه. ق روزنامه شرف منتشر شده است.

در اطراف یک محبس. برج‌های محبس کن سیرژی. از بی‌نام

در شماره ۱۲، سال دوم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.

نورند نگارش بیستون. از دوست محمد اعتصام‌الدوله

از شماره ۱۴ تا ۱۹. سال اول (۱۳۳۵ ه. ق) در ۳ شماره روزنامه نامه پارسی ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.

یادگار پدران - میراث نیاکان در ایران. از وحید دستگردی

در شماره ۷ و ۸. سال اول (۱۳۹۹ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

عمارات ویران شده در اصفهان. از وحید دستگردی

در شماره ۹ و ۱۰. سال اول (۱۳۹۹ ه. ش) روزنامه ارمغان به صورت پاورقی منتشر شده است.

اهرام مصر. از بی نام

در شماره ۶. سال چهارم (۱۳۰۱ ه. ش) روزنامه زبان زنان منتشر شده است.

یکی از نقوش ری. کوه سرسره و خرابه‌های باستانی در شهر ری. از عباس اقبال

در شماره ۱۴. سال سیزدهم (۱۳۰۱ ه. ش) دوره پنجم روزنامه نوبهار منتشر شده است.

نوروز و فرش بهار کسری. از حسین کاظم‌زاده ایرانشهر

در شماره ۱۰. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.

آثار حجاری عهد ساسانیان. نقش شاپور اول در چند فرسخی شهر کازرون در سواحل رود معروف به شاپور. از حسین کاظم‌زاده ایرانشهر

در شماره ۱۱. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.

خرابه‌های مداین. از رضا توفیق

در شماره ۱ و ۳. سال دوم (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر به صورت پاورقی منتشر شده است.

سلطانیه و گنبد آن. از عباس اقبال آشتیانی

در شماره ۷. سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.

یک صفحه از آثار جم. درباره سنگی با علامت‌های خاص در اطراف ملایر. از ع. آزاد و غ. همدانی

در شماره ۱. سال دوم (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه وفا منتشر شده است.

ایوان مداین. دیباچه دکتر رضا توفیق فیلسوف. از رضا توفیق

از شماره ۲۷۲ تا ۲۸۴. سال هفتم (۱۳۰۳ ه. ش) در ۷ شماره روزنامه گلستان منتشر شده است.

۲-۷. تاریخ پدیده‌های اجتماعی، صنایع و اختراعات

بخش دیگر از محتوای تاریخی مطبوعات ایران به چگونگی شکل‌گیری پدیده‌های اجتماعی همچون جشن‌ها و تاریخ صنایع یا اختراعات اختصاص دارد. بعضی از مطالب منتشر شده در این بخش، همچون تاریخ مطبوعات در ایران، حاوی اطلاعات بسیار ارزشمندی است که می‌توان در پژوهش‌های تاریخی به آن‌ها استناد کرد.

نوروز جمشیدی. از دکتر کامگیر

در شماره ۵ و ۶. سال اول (۱۲۸۵ یزدجردی) روزنامه کاوه به صورت پاورقی منتشر شده است.

جشن نوروز

در شماره ۲۷. سال سوم (۱۲۸۷ یزدجردی) روزنامه کاوه منتشر شده است.

نوروز و تقویم ایرانی

- در شماره ۴. سال دوم (۱۳۹۰یزدجردی)، دوره جدید روزنامه کاوه منتشر شده است.
مجمعل تاریخ علوم و صنایع
- در شماره ۱ و ۴. سال اول (۱۳۱۶ه.ق) روزنامه جریده ادب به صورت پاورقی منتشر شده است.
در توصیف و توسیع تجارت
- از شماره ۱۵. سال ۱۳۲۴ه. ق تا شماره ۳. سال ۱۳۲۵ه. ق در ۱۱ شماره روزنامه اطلاع به صورت پاورقی منتشر شده است.
- تاریخ مطبوعات: روزنامه و روزنامه‌نگاری. از بی‌نام و ترجمه ابوضیاء توفیق
از شماره ۱ تا ۶ سال اول (۱۳۲۸ه. ق) در ۴ شماره روزنامه بهار ترجمه و به صورت پاورقی منتشر شده است.
- چاو، چاپ و اسکناس. از عباس اقبال آشتیانی
- در شماره ۸ و ۹. سال دوم (۱۳۳۰ه. ق) روزنامه بهار منتشر شده است.
نوروز. درباره تاریخ نوروز و نحوه برگزاری آن. از حاجی میرزا یحیی
در شماره ۴. سال اول (۱۳۹۴ه. ش) مجله علمی منتشر شده است.
نوروز و روز فیروز
- در شماره ۱۹. سال اول (۱۳۳۵ه. ق) روزنامه نامه پارسی منتشر شده است.
ما در نظر دیگران: پارسیان. ذکر بخشی از کتاب تاریخ مد و ایران از راک زین درباره مذهب پارسیان و روند آن در طول تاریخ. از مادام راک زین و ترجمه س. م. خراسانی.
- از شماره ۲ تا ۹. سال اول (۱۳۹۷ه. ش) در ۵ شماره روزنامه دانشکده ترجمه و منتشر شده است.
مطبوعات ایران. درباره تاریخ چاپ و مطبوعات. از عبدالمجید غفاری
در شماره ۷. سال دوم (۱۳۹۸ه. ش) مجله الادب منتشر شده است.
اختراع تقویم. نوشته بی‌نام و ترجمه مهدی مافی سعدالملک
در شماره ۱. سال سوم (۱۳۹۹ه. ش) مجله ادبی ترجمه و منتشر شده است.
جشن سده. از بی‌نام
- در شماره ۱. سال اول (۱۳۰۰ه. ش) روزنامه سده منتشر شده است.
ساعت بزرگ و ساعت بغلی. درباره اختراع اولین ساعات در تاریخ. از باقر حکمت
در شماره ۲. سال اول (۱۳۰۱ه. ش) روزنامه گنجینه معارف منتشر شده است.
جشن نوروز. از بی‌نام
- در شماره ۵. سال اول (۱۳۰۱ه. ش) روزنامه گنجینه معارف منتشر شده است.
گنج کرزوس اولین سکه طلای دنیا. از جریده در قبر هور بلژیک
- در شماره ۱۱. سال سیزدهم (۱۳۰۱ه. ش) دوره پنجم. روزنامه نوبهار ترجمه و منتشر شده است.
علامت خضراً یا شعار بنی‌هاشم. درباره منشأ تصور داشتن شعار و علامتی سبز برای بنی هاشم. از رضا الحسینی
- در شماره ۱ و ۲. سال اول (۱۳۰۱ه. ش) روزنامه گنجینه معارف منتشر شده است.

جدول برخی از ایجادات و اختراعات
 در شماره ۲۹. سال سیزدهم (۱۳۰۲ ه. ش) دوره پنجم روزنامه نوبهار منتشر شده است.
 اولین رشوه که در اسلام داده شد. از بی نام
 در شماره ۱. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه وفا منتشر شده است.
 اساس نوروز جمشیدی. از حسین کاظم زاده ایرانشهر
 در شماره ۱۰. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
 نوروز قبل و بعد از اسلام. از حسین کاظم زاده ایرانشهر
 در شماره ۱۰. سال اول (۱۳۰۲ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.
 نفوذ صنایع مستظرفه ایرانی در ترکستان قدیم. از مهدی دیبا شعاع الدوله، وزیر مختار سابق ایران در
 دوهه

در شماره ۳ سال اول (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه (آینده/۱۳۰۴ ه. ش) منتشر شده است.

۲-۸. اعلان انتشار کتاب‌های تاریخی

مقصود از اعلان در مطبوعات، اطلاعیه‌ها و آگهی‌هایی است که روزنامه‌ها و مجلات درباره انتشار یا ترجمه‌ی کتاب‌های تاریخی ایران و جهان درج کرده‌اند. مطالعه‌ی این اعلان‌ها علاوه بر ارائه اطلاعات ارزشمند تاریخی، نشانگر توجه مطبوعات ایران به موضوع انتشار کتاب و همچنین علاقه جامعه به آگاهی از چنین موضوعاتی است.

کتاب تاریخ حبیب‌السیب

در شماره ۲۵۶. سال ۱۲۷۲ ه. ق. روزنامه وقایع اتفاقیه منتشر شده است.

کتاب تاریخ اسکندر کبیر

در شماره ۴۱. سال ۱۳۱۶ ه. ق. روزنامه خلاصه‌الحوادث منتشر شده است.

جلد دوم کتاب تاریخ ساسانیان و سال‌نامه دولتی

در شماره ۷۵ و ۱۰۳. سال ۱۳۱۶ ه. ق. روزنامه خلاصه‌الحوادث منتشر شده است.

چاپ کتاب تاریخ و جغرافیا تمام عالم

در شماره ۴۸۷. سال ۱۳۱۷ ه. ق. روزنامه اطلاع منتشر شده است.

چاپ کتاب تاریخ ساسانیان یک جلدی

در شماره ۵۳۸. سال ۱۳۱۸ ه. ق. روزنامه اطلاع منتشر شده است.

چاپ جلد سوم کتاب‌نامه دانشوران در تراجم احوال رجال اسلام

در شماره ۵۳۸. سال ۱۳۱۸ ه. ق. روزنامه اطلاع منتشر شده است.

انتشار کتاب قسمت قدیم از تاریخ ایران، از اول تاریخ تا صدر اسلام

در شماره ۲۱۴. سال چهارم (۱۳۱۸ ه. ق.) روزنامه تربیت منتشر شده است.

تقریظ راجع به کتاب تحفه مظفری. درباره سلاطین عجم

در شماره ۵۷۸. سال ۱۳۲۰ ه. ق. روزنامه اطلاع منتشر شده است.

انتشار ترجمه تاریخ سلمی جرجی زیدان

در شماره ۳۰۱. سال ششم (۱۳۳۱ ه. ق) و شماره ۳۱۶. سال هفتم (۱۳۳۲ ه. ق) روزنامه تربیت منتشر شده است.

کتاب شرح حالات هانری سوم

در شماره ۷. سال اول (۱۳۲۴ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

کتاب تاریخ کیلوم اول امپراطور آلمان و تدابیر مسیو بیسمارک صدراعظم معروف آن دولت

در شماره ۳۵. سال اول (۱۳۲۴ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

کتاب بیان تواریخ افغانستان و ایران و اروپا

در شماره ۵۱. سال اول (۱۳۲۵ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

کتاب خلاصه التواریخ در شرح حال سلاطین

در شماره ۱۳۲. سال اول (۱۳۲۵ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

نامه نادری از آفاق الدوله

در شماره ۱۶۲ و ۱۸۲. سال اول (۱۳۲۵ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

تاریخ جنگ اقصای با محاربه ژاپون و روس

در شماره ۱۴۴. سال اول (۱۳۲۵ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

انتشار کتاب تاریخ جنگ روس و ژاپون. ترجمه میرزا باقرخان

در شماره ۷۲. سال اول (۱۳۲۵ ه. ق) روزنامه (جبل‌المتین تهران / ۱۲۸۶ ه. ش) منتشر شده است.

انتشار چاپ دوم کتاب تاریخ مختصر ایران، تألیف آقا میرزا محمدعلی خان ذکاءالملک

در شماره ۲۵۷. سال اول (۱۳۲۶ ه. ق) روزنامه (جبل‌المتین تهران / ۱۲۸۶ ه. ش) منتشر شده است.

انتشار جلد اول و دوم کتاب هانری چهارم، پادشاه فرانسه، ترجمه امین دفتر

در شماره ۲۵۳. سال اول (۱۳۲۶ ه. ق) روزنامه (جبل‌المتین تهران / ۱۲۸۶ ه. ش) منتشر شده است.

کتاب تاریخ جغرافیای قم؛ رساله در حقیقت سلطنت مشروطه، کتاب مختصر ایران

در شماره ۲۶. سال سوم (۱۳۲۷ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

کتاب تاریخ پطر کبیر

در شماره ۳۳. سال سوم (۱۳۲۷ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

کتاب تاریخ عمومی

از شماره ۶۲ سال سوم (۱۳۲۷ ه. ق) تا شماره ۱۳. سال چهارم (۱۳۲۸ ه. ق) در ۱۳ شماره روزنامه

مجلس منتشر شده است.

کتاب تاریخ بیداری ایرانیان

از شماره ۸۶. سال سوم (۱۳۲۸ ه. ق) تا شماره ۶۹. سال چهارم (۱۳۲۹ ه. ق) در ۷ شماره روزنامه

مجلس منتشر شده است.

کتاب تاریخ روم

در شماره ۴۲. سال پنجم (۱۳۳۰ ه. ق) روزنامه مجلس منتشر شده است.

کتاب روابط ناپلئون و ایران

از شماره ۷۱ تا ۷۴. سال پنجم (۱۳۳۰ ه. ق) در ۴ شماره روزنامه مجلس منتشر شده است. فروش جلد دوم و سوم کتاب تاریخ انقلاب کبیر فرانسه در شماره ۷. سال پنجم (۱۳۳۱ ه. ق) روزنامه برق منتشر شده است. انتشار یک دوره تاریخ موسوم به عصر جدید. از وثوق الدوله رئیس الوزراء در شماره ۴ و ۵. سال اول (۱۲۹۷ ه. ش) روزنامه اقبال منتشر شده است. معرفی کوتاه کتاب ابراهام لینکن. از انتشارات ایرانشهر در شماره ۶ سال سوم (۱۳۰۴ ه. ش) روزنامه ایرانشهر منتشر شده است.

۲-۹. نقد و تحلیل

در میان محتوای تاریخی نشریات، دو عنوان به بررسی و نقد مطالب تاریخی و شیوه‌های تاریخ‌نگاری اختصاص دارد که در ادامه معرفی می‌شود:

محاکمه تاریخ

از شماره ۲۵ تا ۵۲. سال اول (۱۳۳۳ ه. ق) در ۵ شماره روزنامه پروردین منتشر شده است. انتقاد تاریخی. انتقاد به شیوه تاریخ‌نگاری و تاریخ کهن. از عبدالحسین احمدی بختیاری در شماره ۴ و ۵. سال اول (۱۳۰۳ ه. ش) روزنامه عرفان منتشر شده است.

۳. نتیجه

از میانه عصر قاجار و با شکل‌گیری مطبوعات و افزایش تدریجی آن‌ها، جامعه ایران در آستانه دگرگونی‌های اساسی قرار گرفت و از این رو توجه به موضوعات تاریخی در مطبوعات این دوره جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد. مطالعه و بررسی ۲۲۶ نشریه از دوره قاجار نشان می‌دهد که ۵۱ عنوان از این نشریات به تهیه و انتشار ۲۲۶ عنوان تاریخی پرداخته‌اند که ۳۶ عنوان به صورت ترجمه منتشر شده است؛ رقمی که بیانگر جایگاه مطالب تاریخی در گفتمان مطبوعاتی آن دوره است. تحلیل این داده‌ها نشان می‌دهد که این توجه به مطالب تاریخی دارای عوامل گوناگونی بوده است: نخست آن که مطبوعات در دوره‌ای که جامعه با تحولات سیاسی و فکری نوظهور مواجه بود، نقش آموزشی و روشنگرانه‌ای ایفا می‌کردند و تاریخ ابزار مؤثری برای ارتقای آگاهی عمومی و مشروعیت‌بخشی به اصلاحات سیاسی و اجتماعی به شمار می‌رفت. دو دیگر آن که بازخوانی گذشته تاریخی در آن دوره به‌عنوان راهکاری برای تقویت هویت ملی و مقابله با تهدیدهای خارجی تلقی می‌شد و مطبوعات با برجسته‌سازی میراث تاریخی، در ایجاد انسجام فرهنگی نقش فعالی ایفا می‌کردند. بخش قابل توجهی از اسناد، نامه‌ها، خاطرات و روایت‌های تاریخی برای نخستین‌بار از طریق مطبوعات در دسترس عموم قرار می‌گرفت و همین امر روزنامه‌ها را به یکی از مهم‌ترین منابع و مخازن اسناد تاریخی تبدیل کرده بود. افزون بر این، جذابیت موضوعات تاریخی، از شرح‌حال شخصیت‌ها تا روایت وقایع و پاورقی‌ها، به افزایش شمار مخاطبان و تقویت بنیه اقتصادی نشریات کمک می‌کرد. برآیند این عوامل سبب شد که مطبوعات ایران در دوره قاجار طیفی گسترده و متنوع از محتوای تاریخی را تولید کنند و نقشی

مؤثر در شکل‌دهی به حافظه تاریخی جامعه بر عهده گیرند. پس از بررسی ۲۲۷ عنوان تاریخی منتشر شده در مطبوعات قاجار، نشریاتی که بیشترین نقش را در انتشار این محتوا داشتند، به شرح زیر است: در میان ۲۲۷ عنوان تاریخی مستخرج از مطبوعات، سرگذشت شخصیت‌های سیاسی با ۶۷ عنوان بیشترین محتوای تاریخی را به خود اختصاص داده است و نشریه شرافت با ۱۱ عنوان بیشترین محتوای تاریخی مربوط به سرگذشت شخصیت‌های سیاسی را منتشر کرده است. تاریخ وقایع و حوادث با انتشار ۴۰ عنوان تاریخی رتبه دوم در پرکاربردترین موضوع تاریخی در مطبوعات قاجار را دارد و نشریه بهار با انتشار ۶ عنوان بیشترین نقش را در انتشار این موضوع داراست. تاریخ سرزمین‌ها و حکومت‌ها نیز با انتشار ۳۳ عنوان، سومین موضوع پرکاربرد تاریخی است و نشریه ایرانشهر با انتشار ۶ عنوان بیشترین نقش را در انتشار این دسته از محتوای تاریخی دارد.

عنوان تاریخی منتشر شده	نام نشریه
۲۶	ارمغان
۲۵	ایران‌شهر
۱۷	بهار
۱۶	مجلس
۱۴	اطلاع
۱۲	نوبهار
۱۱	شرافت
۷	ایران/۱۲۹۵. ش- وفا
۶	ایران/ ۱۲۸۸. ق
۵	اقبال- الکمال- کاوه
۴	ادبی- الادب- دبستان- گنجینه معارف
۳	جریده ادب- جبل‌المثین- علمی- نامه پارسی
۲	اتحاد- اختر- آینده- تحفه‌الادبا- تربیت- چهره‌نما- خاور- خلاصه‌الحوادث- زبان زنان- سپیده‌دم- سده- شرف- عرفان
۱	آرین- استخر- ایران سلطانی- برق- پروردین- تازه بهار- ثریا- جمعیت نسوان وطن‌خوان- جهان زنان- دانشکده- دنیای ایران- شرق- فروغ تربیت- گلستان- مریخ- وقایع اتفاقیه

اعلان انتشار کتاب‌های تاریخی، چهارمین موضوع است که ۲۷ عنوان از محتوای تاریخی را به خود اختصاص داده است و نشریه مجلس با انتشار ۱۲ عنوان بیشترین نقش را در انتشار این محتوا داشته است.

تاریخ پدیده‌ها، صنایع و اختراعات از دیگر موضوعات تاریخی است که با انتشار ۲۲ عنوان در رتبه پنجم قرار دارد و نشریه کاوه و گنجینه معارف هر یک با نشر ۳ عنوان پرکارترین نشریات در این موضوع هستند. مکتوبات و اسناد تاریخی از دیگر موضوعات انتشار یافته در مطبوعات قاجار است که با انتشار ۱۷ عنوان ششمین موضوع پرکاربرد تاریخی به شمار می‌رود و ارمغان با

انتشار ۱۳ عنوان پرکارترین نشریه در این حوزه است. آثار و اشیا تاریخی نیز از دیگر موضوعات مورد توجه روزنامه‌نگاران بوده است و در ۱۳ عنوان منتشر شده‌است. ایرانشهر با انتشار ۴ عنوان بیشترین فعالیت را در این حوزه داشته است. مباحث نظری و کلی از موضوعات مهم دیگری است که در ۶ عنوان بدان پرداخته شده است و نشریه دبستان با انتشار ۳ عنوان بیشترین فعالیت را در این حوزه داشته است. نقد و تحلیل تاریخ نیز از دیگر موضوعات تاریخی است که در ۲ عنوان منتشر شده‌است.

دسته‌بندی موضوعی	تعداد عنوان
مباحث نظری و کلی	۶
تاریخ سرزمین‌ها و حکومت‌ها	۳۳
سرگذشت شخصیت‌های سیاسی	۶۷
تاریخ وقایع و حوادث	۴۰
مکتوبات و اسناد تاریخی	۱۷
درباره آثار یا اشیاء تاریخی	۱۳
تاریخ پدیده‌های اجتماعی، صنایع و اختراعات	۲۲
اعلان انتشار کتاب‌های تاریخی	۲۷
نقد و تحلیل	۲

جدول بسامد موضوعی محتوای تاریخی مطبوعات قاجاریه

منابع

- اتحاد، ۱۳۰۰ ه. ش، سال اول، شماره ۳، ۴ و ۱۴ تا ۱۷.
- اختر، از ۱۲۹۴ ه. ق، سال سوم، تا ۱۲۹۵ ه. ق، سال چهارم، از شماره ۳ تا ۶۷ و از ۱۲۹۵ ه. ق، سال چهارم، تا ۱۲۹۶ ه. ق، سال پنجم، شماره ۴ تا ۲۸.
- ادبی، ۱۲۹۷ ه. ش، سال اول، شماره ۲، ۳، ۵ و ۱۲۹۸ ه. ش، سال دوم، شماره ۱ و ۱۲۹۹ ه. ش، سال سوم، شماره ۱.
- ارمغان، ۱۲۹۹ ه. ش، سال اول، شماره ۱، ۶، ۷، ۹، ۱۰ و ۱۳۳۰ ه. ش، سال دوم، شماره ۱۰ و ۱۳۰۱ ه. ش، سال سوم، شماره ۱، ۲، ۱۱، ۱۲ و ۱۳۰۲ ه. ش، سال چهارم، شماره ۱، ۵ تا ۷، ۹، ۱۰ و ۱۳۰۳ ه. ش، سال پنجم، شماره ۲، ۶ تا ۱۲ و ۱۳۰۴ ه. ش، سال ششم، شماره ۱ تا ۹، ۳۴.
- آرین، ۱۳۳۳ ه. ق، سال اول، شماره ۶ و ۷.
- استخر، از ۱۳۳۹ ه. ق، سال دوم، تا ۱۳۴۱ ه. ق، سال چهارم، شماره ۴۴ تا ۷.
- اطلاع، ۱۳۰۲ ه. ق، شماره ۱۱۸ تا ۱۲۰ و ۱۳۰۵ ه. ق، شماره ۱۸۴، ۱۸۵ و ۱۳۰۶ ه. ق، شماره ۲۳۴ و ۱۳۱۱ ه. ق، شماره ۳۵۳ و ۱۳۱۳ ه. ق، شماره ۳۷۹، ۳۸۰، ۴۸۷ و ۱۳۱۷ ه. ق، شماره ۵۰۲ و از ۱۳۱۸ ه. ق تا ۱۳۲۰ ه. ق، شماره ۵۱۸ تا ۵۸۷ و ۱۳۲۲ ه. ق، شماره ۱۷ تا ۲۱ و از ۱۳۲۴ ه. ق تا ۱۳۲۵ ه. ق، شماره ۱۵ تا ۳.
- اقبال، ۱۲۹۸ ه. ش، سال اول، شماره ۴، ۵، ۷، ۸ و ۱۳۰۰ ه. ش، سال سوم، شماره ۹ و ۱۳۰۱ ه. ش، سال چهارم، شماره ۱
- الادب، ۱۲۹۶ ه. ش، سال اول، شماره ۱، ۳ و ۱۲۹۷ ه. ش، سال دوم، شماره ۴ و ۷.
- الکمال، ۱۳۰۱ ه. ش، شماره ۴، ۵، ۹، ۱۰، ۲۸.

- ایران، از ۱۲۹۸ ه. ق تا ۱۳۰۵ ه. ق، شماره ۴۵۱ تا ۶۳۹ از ۱۲۹۹ ه. ق تا ۱۳۰۲ ه. ق، شماره ۴۷۳ تا ۵۶۴ و ۱۳۰۴ ه. ق، شماره ۶۳۰ تا ۶۳۵ و از ۱۳۰۵ ه. ق تا ۱۳۰۷ ه. ق، شماره ۶۴۰ تا ۷۲۲ و از ۱۳۰۸ ه. ق تا ۱۳۱۶ ه. ق، شماره ۷۲۷ تا ۹۴۳ و از ۱۳۱۶ ه. ق تا ۱۳۱۹ ه. ق، شماره ۹۴۵ تا ۱۰۰۴.
- ایران، ۱۲۹۷ ه. ش، سال دوم، شماره ۳۷ تا ۴۵، ۷۲ تا ۱۰۳، ۱۷۶ تا ۱۹۰ و ۱۲۹۷ ه. ش، سال سوم، شماره ۱ تا ۳۶۰ و ۱۲۹۸ ه. ش، سال سوم، شماره ۳۷۴ تا ۵۰۶.
- ایران سلطانی، از ۱۳۲۱ ه. ق، سال پنجاه و ششم تا ۱۳۲۴ ه. ق، سال پنجاه و نهم، شماره ۶ تا ۲۱.
- ایرانشهر، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۱ تا ۳، ۵، ۹ تا ۱۲ و ۱۳۰۲ ه. ش، سال دوم، شماره ۱ تا ۳، ۷، ۱۰ تا ۱۲ و ۱۳۰۳ ه. ش، سال سوم، شماره ۱، ۲، ۴ تا ۸، ۱۲.
- آینده، ۱۳۰۴ ه. ش، سال اول، شماره ۱ تا ۵.
- برق، ۱۳۳۱ ه. ق، سال پنجم، شماره ۷.
- بهار، ۱۳۲۸ ه. ق، سال اول، شماره ۱ تا ۸، ۱۲ و ۱۳۳۰ ه. ق، سال دوم، شماره ۵، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲.
- پروردین، ۱۳۳۳ ه. ق، سال اول، شماره ۲۵ تا ۵۲.
- تازه بهار، ۱۳۳۸ ه. ق، سال اول، شماره ۱.
- تذکر، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۸.
- تربیت، ۱۳۱۸ ه. ق، سال چهارم، شماره ۲۱۴ و از ۱۳۲۱ ه. ق، سال ششم تا ۱۳۲۲ ه. ق، سال هفتم، شماره ۳۰۱ تا ۳۱۶.
- تحفه الادب، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۲ و ۱۳۰۲ ه. ش، سال دوم، شماره ۵.
- ثریا، ۱۳۱۶ ه. ق، سال اول، شماره ۱ و ۱۳۱۷ ه. ق، سال دوم، ش ۲۳.
- جریده ادب، ۱۳۱۶ ه. ق، سال اول، شماره ۱ تا ۴ و ۱۳۲۱ ه. ق، سال سوم، شماره ۶ تا ۱۳.
- جمعیت نسوان وطن‌خواه ایران، ۱۳۰۲ ه. ش، سال اول، شماره ۲.
- جهان زنان، ۱۳۴۰ ه. ق، سال اول، شماره ۵.
- چهره‌نما، ۱۳۲۲ ه. ق، سال اول، شماره ۱ تا ۹ و ۱۳۲۶ ه. ق، سال پنجم، شماره ۵۵ تا ۵۸.
- حبل‌المتین، ۱۳۲۵ ه. ق، سال اول، شماره ۷۲، ۷۳ و ۲۵۳ و ۲۵۷.
- خاور، ۱۳۳۳ ه. ق، سال اول، شماره ۴۱ و ۱۳۳۳ ه. ق، سال دوم، شماره ۵.
- خلاصه‌الحوادث، ۱۳۱۶ ه. ق، شماره ۴۱، ۷۵، ۱۰۳.
- دانشکده، ۱۲۹۷ ه. ش، سال اول، شماره ۲ تا ۹.
- دبستان، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۱ تا ۴.
- دنیای ایران، ۱۳۳۹ ه. ق، سال اول، شماره ۶.
- زبان زنان، ۱۳۰۱ ه. ش، سال چهارم، شماره ۶.
- سپیده‌دم، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۳ و ۷.
- سده، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۱.
- شرافت، ۱۳۱۴ ه. ق، شماره ۱، ۲، ۴ تا ۱۱ و از ۱۳۱۴ ه. ق تا ۱۳۱۷ ه. ق، شماره ۱۱ تا ۳۵ و ۱۳۱۵ ه. ق، شماره ۱۳ تا ۲۰ و از ۱۳۱۵ ه. ق تا ۱۳۱۶ ه. ق، شماره ۲۱ تا ۲۴ و ۱۳۱۶ ه. ق تا ۱۳۱۷ ه. ق، شماره ۲۵ تا ۳۷.
- شرف، از ۱۳۰۲ ه. ق، سال دوم تا ۱۳۰۴ ه. ق، سال چهارم، شماره ۲۹، ۳۱ تا ۴۹.
- شرق، ۱۳۰۳ ه. ش، سال اول، شماره ۱.
- عرفان، ۱۳۰۳ ه. ش، سال اول، شماره ۴، ۵، ۶.
- علمی، ۱۲۹۳ ه. ش، سال اول، شماره ۲ تا ۴، ۹، ۱۰.
- فروغ تربیت، ۱۳۰۰ ه. ش، سال اول، شماره ۴.

کاوه، ۱۲۸۵ یزدجردی، سال اول، شماره ۵ و ۶ و ۱۲۸۷ یزدجردی، سال سوم، شماره ۲۷ و ۱۲۸۹ ه. ش، سال پنجم، شماره ۳ تا ۱۰ و ۱۲۹۰ یزدجردی، سال دوم، دوره جدید، شماره ۴ و ۵. گلستان، ۱۳۰۳ ه. ش، سال هفتم، شماره ۲۷۲ تا ۲۸۴. گنجینه معارف، ۱۳۰۱ ه. ش، سال اول، شماره ۱، ۲، ۵، ۶. مجلس، ۱۳۲۴ ه. ق، سال اول، شماره ۵، ۷، ۵۱، ۱۳۲، ۱۶۲، ۱۴۴، ۱۸۲ و ۱۳۲۷ ه. ق، سال سوم، شماره ۲۶، ۳۳ و ۱۳۲۸ ه. ق، سال سوم تا ۱۳۳۰ ه. ق، سال پنجم، شماره ۹۲ تا ۷۵ و ۱۳۲۸ ه. ق، سال سوم، شماره ۱۲۲ تا ۱۲۴ و ۱۳۲۷ ه. ق، سال سوم تا ۱۳۲۸ ه. ق، سال چهارم، شماره ۶۲ تا ۱۳، ۸۶ تا ۶۹ و ۱۳۳۰ ه. ق، سال پنجم، شماره ۴۲، ۷۱ تا ۷۵، ۸۵ و ۸۶. مریخ، از ۱۲۹۶ ه. ش تا ۱۲۹۷ ه. ش، شماره ۱ تا ۱۷. نامه پارسی، ۱۳۳۴ ه. ق، سال اول، شماره ۶ تا ۹، ۱۹ و ۱۳۳۵ ه. ق، شماره ۱۴ تا ۱۹. نوبهار، ۱۲۹۳ ه. ش، سال چهارم، شماره ۹، ۱۸ تا ۲۴ و ۱۳۰۱ ه. ش، سال سیزدهم، دوره پنجم، شماره ۴ تا ۲۹. ۳۴. وفا، ۱۳۰۲ ه. ش، سال اول، شماره ۱، ۵ تا ۱۲ و ۱۳۰۳ ه. ش، سال دوم، شماره ۱ تا ۶ و ۸. وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۲ ه. ق، شماره ۲۵۶.

Adabi. (1297–1299 A.P.). 1(2, 3, 5); 2(1); 3(1). [in Persian]
 Akhtar. (1294–1296 A.H.). 3(3–67); 4–5(4–28). [in Persian]
 Al-Adab. (1296–1297 A.P.). 1(1, 3); 2(4, 7). [in Persian]
 Al-Kamal. (1301 A.P.). (Issues 4, 5, 9, 10, 28). [in Persian]
 Armaghan. (1299–1304 A.P.). 1(1, 6, 7, 9–10); 2(10); 3(1–2, 11–12); 4(1, 5–7, 9–10); 5(2, 6–12); 6(1–9, 34). [in Persian]
 Aryan. (1333 A.H.). 1(6–7). [in Persian]
 Ayandeh. (1304 A.P.). 1(1–5). [in Persian]
 Bahar. (1328–1330 A.H.). 1(1–8, 12); 2(5–6, 8–10, 12). [in Persian]
 Barq. (1331 A.H.). 5(7). [in Persian]
 Chehreh-Nama. (1322–1326 A.H.). 1(1–9); 5(55–58). [in Persian]
 Dabestan. (1301 A.P.). 1(1–4). [in Persian]
 Daneshkadeh. (1297 A.P.). 1(2–9). [in Persian]
 Donya-ye Iran. (1339 A.H.). 1(6). [in Persian]
 Elmi. (1293 A.P.). 1(2–4, 9–10). [in Persian]
 Eqbal. (1298–1301 A.P.). 1(4–5, 7–8); 3(9); 4(1). [in Persian]
 Erfan. (1303 A.P.). 1(4–6). [in Persian]
 Estakhr. (1339–1341 A.H.). 2–4(7–44). [in Persian]
 Ettihad. (1300 A.P.). 1(3–4, 14–17). [in Persian]
 Ettela'. (1302–1325 A.H.). (Multiple issues). [in Persian]
 Forugh-e Tarbiat. (1300 A.P.). 1(4). [in Persian]
 Ganjineh-ye Ma'aref. (1301 A.P.). 1(1–2, 5–6). [in Persian]
 Golestan. (1303 A.P.). 7(272–284). [in Persian]
 Habl al-Matin. (1325 A.H.). (Issues 72, 253, 257). [in Persian]
 Iran. (1298–1319 A.H.). (Issues 451–1004). [in Persian]
 Iran (New series). (1297–1298 A.P.). 2–3 (Multiple issues). [in Persian]
 Iran-e Soltani. (1321–1324 A.H.). 56–59(6–21). [in Persian]
 Iranshahr. (1301–1303 A.P.). 1–3 (Multiple issues). [in Persian]
 Jam'iyat-e Nesvan-e Vatan-khah-e Iran. (1302 A.P.). 1(2). [in Persian]

- Jahan-e Zanan. (1340 A.H.). 1(5). [in Persian]
Jarideh-ye Adab. (1316–1321 A.H.). 1(1–4); 3(6–13). [in Persian]
Kaveh. (1285–1290 A.Y./A.P.). (Multiple issues). [in Persian]
Khavar. (1333 A.H.). 1(41); 2(5). [in Persian]
Kholaseh al-Havadeth. (1316 A.H.). (Issues 41, 75, 103). [in Persian]
Majles. (1324–1330 A.H.). (Multiple issues). [in Persian]
Merrikh. (1296–1297 A.P.). (Issues 1–17). [in Persian]
Nameh-ye Parsi. (1334–1335 A.H.). 1(6–9, 19); (14–19). [in Persian]
Nowbahar. (1293–1301 A.P.). 4(9, 18–24); 13(4–29, 34). [in Persian]
Parvardin. (1333 A.H.). 1(25–52). [in Persian]
Sadeh. (1301 A.P.). 1(1). [in Persian]
Sepideh-Dam. (1301 A.P.). 1(3, 7). [in Persian]
Sharaf. (1302–1304 A.H.). 2–4(29, 31–49). [in Persian]
Sharafat. (1314–1317 A.H.). (Multiple issues). [in Persian]
Sharq. (1303 A.P.). 1(1). [in Persian]
Sorayya. (1316–1317 A.H.). 1(1); 2(23). [in Persian]
Tarbiat. (1318–1322 A.H.). 4(214); 6–7(301–316). [in Persian]
Tazakkor. (1301 A.P.). 1(8). [in Persian]
Tazeh Bahar. (1338 A.H.). 1(1). [in Persian]
Tohfat al-Odaba. (1301–1302 A.P.). 1(2); 2(5). [in Persian]
Vafa. (1302–1303 A.P.). 1(1, 5–12); 2(1–6, 8). [in Persian]
Vaqa'ye'-ye Etefaqiyyeh. (1272 A.H.). (256). [in Persian]